

Preek gehouden op 7 juli 2024
in de Westerkerk Amsterdam
Genesis 1:1-3 Johannes 1:1-5
door ds. Herman Koetsveld

Het hoort bij mijn leven – en ik vind ook dat het hoort bij mijn predikantenambt – om de politieke bewegingen te volgen. Onder meer omdat de tijdgeest daarin af te lezen is. Maar ook om te kunnen peilen wat er in de samenleving leeft aan verlangens, onzekerheden, angsten en na te streven politieke idealen met alles wat daarin meeklinkt. De schrijver van de 1^e brief van Johannes beveelt ons dan ook aan om de geesten te beproeven of zij uit God zijn, want, aldus als toelichtend argument: er zijn veel valse profeten.

In dat kader heb ik met groeiende verbijstering naar het debat van afgelopen donderdag zitten kijken waarin het kabinet Schoof zich introduceerde. De geest van onfatsoen, discriminatie, onbehoorlijkheid, diep wantrouwen en ja, ook haat gierde door de Twee Kamer. We, en daarmee bedoel ik heel onze samenleving, we zijn onderweg iets kwijtgeraakt dat ons wezenlijk met elkaar verbindt, dat werd daar manifest op een niet eerder vertoonde manier. Iets van het besef dat we met elkaar op hetzelfde levensfundament staan, ontbrak volledig.

Wat dat is, dat levensfundament? Noem het het collectieve bewustzijn, noem het de kosmische energie, noem het de Levensbron, noem het God. En in dat bestaansvacuüm moet de trouw aan de grondwet de reddingsboei worden. Maar ook de grondwet staat niet op zichzelf, zoals geen enkele wet, maar werkt alleen als die gedragen wordt door iets wat alles en iedereen te boven gaat en dat gedragen en vertrouwd wordt en wat aan alles en iedereen voorafgaat en vooruitgaat.

‘In het begin schiep God de hemel en de aarde’. Dat wat alles en iedereen voorafgaat wordt verwoord met deze eerste zin van de Bijbel. De gedachte om eens wat uitgebreider stil te staan bij deze formidabele eerste zin van de joodse en christelijke Bijbel werd aangewakkerd niet alleen door het politieke drama van afgelopen donderdag, maar door alle grote thema’s van oorlog en vrede, van klimaatcrises en vluchtelingenstromen en zo veel meer die op het bordje van ons samenleven, lokaal, nationaal en internationaal zijn komen te liggen.

Ik zag voor vandaag en drie komende zomerdiensten waarin ik voorga de kans om de grote centrale thema’s van het geloof via die eerste grootse zin te verbinden met de ontwikkelingen in onze samenleving. Want de tijden veranderen in een niet bij te houden tempo. Het geloof in God als Bron van alles dat is heeft bij tallozen plaats gemaakt voor een niet-weten, soms met een vage nauwelijks te omschrijven religiositeit.

Of, als reactie daarop, juist een scherpe quasi-religiositeit middels een utopisch oppoetsen van een nationalistische droom van een eigen superieur gedachte visie op het 'eigen volk' al dan niet voorzien van een eigen god.

En voor zover er sprake is van een geloof in God wordt dat gezien als een soort particuliere, maar wel snel slinkende privéhobby. Tegelijkertijd zien alle cultuurvolgers tal van nieuwe uitingen van religiositeit en spiritualiteit ontstaan. Het tuincentrum loopt lekker op de verkoop van allerhande Boeddha-beelden.

Intussen leren onze kinderen bij de biologies dat wij mensen vrij laat in de evolutie opduiken. Wetenschappers vertelden ons eerder opgetogen over een schedel die in Marokko gevonden was met de mededeling dat dat een voorouder van de huidige mens is. Homo sapiens. En die blijkt dan toch maar eventjes 100.000 jaar ouder dan we dachten. Niet 200.000 jaar geleden ontstaan in Oost-Afrika, maar pakweg 300.000 jaar geleden in West-Afrika. En even voor de goede orde: u en ik dragen de genen van dat figuur.

Dat soort informatie, informatie over wie we zijn en waar we vandaan komen, maar dan principieel zonder God; dát kleurt onze kijk op het leven. Het kleurt de kijk op onszelf, op jouw eigen bestaan. Want die fundamentele vraag dient zich aan: is dat het? Ben ik het voorlopige eindpunt van 4,5 miljard jaar evolutie, die duizelingwekkende opeenstapeling van toevalligheden? Is mijn bestaan, de essentie van wie ik ben dus ook van het kaliber toevalligheid? En moet ik de zin en de betekenis van mijn leven dan zelf maar zo'n beetje bedenken?

Het is geen wonder dat de vraag naar onze identiteit, naar ons 'zijn', inmiddels zo ontzettend ingewikkeld te beantwoorden is. Tja, het biologische antwoord, dat klopt sowieso: wie je bent, 50% van je moeders kant hebt, 50% van je vaders kant. En tel daar dan je sociologische thema's bij op: Amsterdammer, Nederlander, zus en zo'n opleiding en cv. Maar je voelt wel hoe lastig het is geworden. En hoe eenzaam soms ook. Want in deze hele grote en zo complexe wereld ben je feitelijk en zagezegd helemaal op jezelf komen te staan. En we wensen elkaar veel succes.

Ja, het doet er weer toe, die vraag naar die onzichtbare grond onder al het samenleven, dat fundament om op te staan, ja, ook jij als individu, maar niet minder jij samen met al die anderen, tot en met de mensheid aan toe. Zeker nu we zo ervaren dat alles wel degelijk met alles te maken heeft, dat ons samenleven een mondiaal samenleven is geworden, ook al is er die angstige reactie dat we beter ons land kunnen afsluiten voor al die vreemde invloeden.

Die eerste regel van de Bijbel, hoe belangrijk die opnieuw te verstaan. In het begin schiep God de hemel en de aarde. Alles en iedereen inclusief. Toen, nu en de wereld die komt. Laten we, opnieuw, proberen te verstaan, te horen, te vertrouwen, door te

geven. Nee, niet op de manier van het verleden, maar op de manier, met de taal en alle wetenschap van nu.

Want even voor de goede orde. Het verhaal van Genesis staat wat mij betreft nooit tegenover de uitkomsten van de wetenschap. Als aangetoond is geworden dat de kosmos 4,5 miljard jaar oud is, dan voedt dat mijn verwondering over de schepping alleen maar meer. En als bewezen zou worden dat de huidige mens inderdaad zo'n 300.000 jaar oud zou zijn, dan ben ik tot het diepste van mijn ziel geraakt dat wij, wij mensen dus, nog maar verhoudingsgewijs zo kort op het toneel van de geschiedenis zijn verschenen en nog zoveel korter de wereld rondvliegen en de kosmos met tal van ruimtevaartuigen verkennen. De Geest speelt met de tijd.

In het begin. Die eerste woorden. Dat is niet hetzelfde begin als dat van de archeoloog of de geschiedenisles. Dat is niet het begin van toen en toen, een terug te rekenen datum. Be-reesh-iet. Vertalers hebben er altijd mee getobt hoe deze woorden te vertalen. 'Sinds het begin is God schepper' vertaalde Pieter Oussoren van de Naardense Bijbel in eerste instantie. In beginsel, tja dat zou dan ook kunnen.

In de herziening van de Naardense Bijbel klinkt het 'Bij begin is God gaan scheppen'. Nou ja, om maar zo veel mogelijk aan jou, de lezer, duidelijk te maken dat je niet moet gaan denken aan toen en ooit. 'Be' betekent in of bij, maar reesj komt van een woord dat eigenlijk hoofd betekent. Die eerste zin, dat is letterlijk en figuurlijk een hoofd-stuk. 'Bij hoofde van'. 'Van hoofde aan'. De titel die alles wil samenvat, symboliseren, in de kern gezegd wil hebben.

Tegen alle verwarring in, tegen alle chaos in – de schrijver zal heel rap vertellen dat Gods Geest daaroverheen gaat, in beeld wil krijgen – moet dit gezegd worden als fundamenteel Bijbels tegenwoord, kernwoord, hoofdzaak. Van hoofde aan – wat nu verteld gaat worden, zal alles in een ander licht gaan zetten.

In den beginne, zoals de oudere vertalingen het zeiden, in het begin van alles dat is er dat scheppende spreken, die goddelijke creativiteit, dat aan het licht brengen van al het leven op deze aarde dat het leven zijn zin, zijn grond en zijn richting geeft. Ik heb hem meegenomen, die eerste letter van de Bijbel, de Beth, de b, van bereesjiet (ב.) Ik las daar ooit een prachtige symbolische uitleg bij. De Beth is naar drie kanten gesloten. De onderkant is de grond onder je voeten, is de aarde, is jouw vloer om op te staan. De achterkant is ook gesloten. Dat je niet gaat denken dat je terug kunt in je verleden. Of dat je achterom moet blijven kijken vanuit de gedachte dat vroeger toch alles beter was.

Maar ook ben je beschermd vanaf die kant. Er is ruggensteun. En dat geldt ook voor het dak. Er is een dak boven je hoofd. Dat je niet gaat denken dat je op moet stijgen om tot goddelijke hoogten te komen, of om God te zien, of om vanuit een soort helicopterview te snappen hoe het leven in elkaar zit. Alsof jij God zou zijn. Ja, er is

wel een kleine verwijzing naar boven, als een vloeiende beweging. Als iets dat stroomt, sierlijk, hemel en aarde met elkaar verbindend. Zie je het?

Er is maar één kant helemaal open. Dat is de leesrichting (Het Hebreeuws lees je van rechts naar links). Dat is de leefrichting. Dat is jouw aardse bestaan waar je leeft van woord en geest. Waarin je alles tegenkomt aan schoonheid en chaos, aan licht en donker, aan hoop en uitzichtloosheid, aan geest en aan afgoden, aan leven en aan dood. Er is maar één richting die jij gaan kan en dat is deze door en door aardse richting. Daar ben je mens voor. Dat is jouw roeping. Te gaan, te leven, te doen, schepsel in Gods Naam. Een 'Adam', een aardmens ben je. Het leven ingeademd om hier in deze wereld te staan en te gaan. En te doen wat jouw identiteit is: bondgenoot, representant, medeschepper, mede-uitvoerder namens God.

Maar zo komt het nu tot ons, vanuit het Hebreeuws in het Nederlands vertaald langs tientallen generaties doorgegeven: in den beginne. In beginsel. Van hoofde aan schept God de hemel en de aarde. De evangelist Johannes denkt na over hoe hij zijn verhaal over Jezus van Nazareth wil gaan vertellen. Hij wil dat zijn lezers zullen gaan begrijpen dat Christus hemel en aarde met elkaar verbindt, maar inderdaad die beweging (zie Beth) van elk mens is gegaan.

En arche, de griekse vertaling van 'Bereesjiet'. Die woorden neemt Johannes op. Hij wil zijn evangelie naadloos laten aansluiten bij die grootste woorden die over onze werkelijkheid zijn uitgesproken: 'Bij begin was het Woord en het Woord was bij God en het Woord was God. Alle dingen zijn door het Woord geworden'. Ja, God schept van hoofde aan door te spreken.

'Er zij licht' zegt Genesis. 'Het licht schijnt in de duisternis en de duisternis heeft het niet gegrepen', zegt Johannes. En dan zegt hij even verderop, dat dat Woord vlees, sarx, is geworden. Dat in en met Christus, sprekend God dus, een nieuw begin, een nieuwe schepping ontstaat. Dat wij maar eens en te meer erop vertrouwen dat God ons menselijk leven is ingegaan. Tot in de diepste diepten van de dood aan toe. En ook daar een woord van herschepping zal spreken. Als nieuw begin dus. Sta op, jij mens en leef.

Ja, er is licht en duisternis. Ja, er is orde en chaos. Ja, er is leven en zoveel lijden en dood. Er zijn zoveel vragen over jouw leven en wie jij bent. Maar er is een begin, van hoofde aan, dat niet groter over jou en ons kan spreken, omdat God over jou en ons allemaal heeft gesproken en nog spreekt: eerste en laatste woorden. Jouw leven is geen toevalligheid, maar in Gods scheppende en onwaarschijnlijk creatieve spreken is het leven jou toegefallen en leef je niet anders dan in en door zijn Geest. Vandaag en alle dagen van je leven. Van hoofde aan. Godzijdank

